

CUVINTE MARCATE STILISTIC – ELEMENTE ALE EXPRESIILOR VERBALE

Violeta PARASCHIV, dr., lector superior

Summary

Numerous verbal expression have inside their structure archaic elements, words that belong to the informal or the folk expression (from the active or passive lexic), regional words.

These composing elements, utilized with their own or figurate meaning, bring their contribution to the stylistic colour of the expression and to the lexical "decoding", in a grater or smaller sense.

Numeroase expresii și locuțiuni înregistrează în structura lor elemente arhaice ce țin de exprimarea familiară sau populară (din lexicul activ sau pasiv), regionalisme, datorită cărora acestea devin mai expresive și mai pitorești.

Unele elemente – componente ale expresiilor verbale sunt înregistrate doar în îmbinarea fixă respectivă și nu sunt cunoscute ca elemente lexicale de sine stătătoare.

În lingvistica rusă, spre exemplu, asemenea elemente conservate doar în cadrul îmbinărilor lexicale fixe (fie ele arhaisme sau cuvinte „intraductibile” lexical) sunt numite „*necrotisme*” [5, p. 115]. Florica Dimitrescu le numește „arhaisme care nu sunt vii în limbă” [2, p.52]. Vom folosi în continuare termenul de *element necrotic* (necro – „mort, cadavru”), adică element mort în vocabularul activ.

Conform DEX, majoritatea acestor cuvinte sunt menționate ca lipsite de sens lexical, multe având și o etimologie necunoscută. Articolul lor lexicografic constă doar din menționarea caracterului popular sau regional și atestarea expresiei în care și-au păstrat existența.

Să urmărim în continuare câteva asemenea exemple:

- *bleau*, subst. (reg.; în expr.) **A nu zice nici bleau** „a tăcea din gură, a nu mai scoate o vorbă”. (Etimologie necunoscută);

- *dodii*, s.f.pl. (pop. și fam.; în expr.) **A vorbi (sau a grăi) (cam) în dodii** „a vorbi fără șir, a aiura”.

- *rapanghel*, pl. *rapanghele*, s.n. (pop.; în expr.) **A lua pe cineva la rapanghel (sau rapanghele)** „a certa”. Din ngr. *paranghelia* „instrucție”.

După cum putem constata, elementele necrotice înregistrate în exemplele de mai sus nu fac parte din vocabularul limbii literare, ci sunt elemente ale vocabularului familiar sau popular, care este destul de variat, eterogen și instabil chiar.

Numeroase sunt situațiile în care expresiile verbale păstrează în structura lor elemente arhaice, întrebuințate odinioară în exprimarea literară, familiară sau populară, numite de unii specialiști în domeniu *arhaisme vii* sau *inteligibile* [2, p. 41].

Spre deosebire de elementele necrotice, arhaismele propriu-zise pot fi întâlnite în texte cu caracter istoric sau pot fi folosite de sine-stătător în vorbirea regională, populară.

În unele situații, însă, e dificil să vedem deosebirea dintre elementele necrotice și arhaisme. Astfel, în expresia **a da (sau a trage) cuiva un perdaf** (fam.) „a certa, a muștra aspru pe cineva”, substantivul *perdaf* („radere de jos în sus, în contra direcției în care crește părul”) și-a pierdut aproape în întregime utilizarea individuală.

Aceeași situație o înregistrăm și în cazul substantivului *tală*, pl. *tale* (reg.) din expresia **a sta de tală** „a sta la taifas”. (*Tală* „adunare gălăgioasă de oameni; ceartă, mulțime).

Să urmărim în continuare câteva exemple de expresii verbale în a căror structură surprindem arhaisme semantice.

În expresia **a înșira moși pe groși** „a spune tot felul de lucruri fără importanță și fără succesiune logică; a pălăvrăgi” se păstrează lexemul arhaic *groși*. Conform DEX, *gros, groși* – s.m. are următorul articol lexicografic „monedă străină de argint, care a circulat odinioară în Moldova” [1].

La fel se păstrează și substantivele *ișlic* în **a călca pe cineva pe colțul ișlicului** sau **a pocni pe cineva pe coada ișlicului** „a jigni pe cineva”, *opincă* în **a călca pe cineva pe opincă** „a jigni pe cineva, a ofensa”, *para* în **a face pe cineva de două parale** sau **a lua pe cineva la trei parale** „a certa aspru pe cineva, a muștra” sau *price* în **a se pune de price** „a contrazice pe cineva”.

Expresia **a lua (pe cineva) la rost** „a muștra pe cineva, a-i cere socoteală” păstrează arhaismul semantic *rost* care are sensul arhaic de „gură” sau poate fi și sensul de la „țesut”. Același lexem este inclus și în locuțiunea adverbială **pe de rost** cu sensul „pe din afară, din memorie”.

Arhaism morfologic este forma *câmpii* (pluralul substantivului câmp) păstrată doar în expresia **a bate câmpii** „a spune cu totul altceva decât ceea ce se discută, a divaga, a vorbi aiurea”. Normele gramaticale actuale cer forma morfologică câmpuri.

Exprimarea populară și familiară, care implică un alt registru de comunicare, mai multă simplitate, colocvialitate, intimitate chiar, folosește cuvinte uzuale, binecunoscute, argotisme, regionalisme, precum și unii termeni triviali. Ele exprimă înțelepciunea poporului, felul lui de a trăi, de a gândi și de a-și „colora” exprimarea, unele fiind încărcate de ironie, iar altele de umor.

Astfel, multe expresii verbale înregistrează în structura lor cuvinte de factură populară sau argotisme, cu etimonul cunoscut sau necunoscut, care, capătă evident o valoare metaforică:

- **a face pe cineva de dârvală** „a ocări, a batjocori, a face de două parale” (*Dârvală, dârvală*, s.f. (pop.) „muncă grea și istovitoare, corvoadă”);

- **a vorbi în papainoage** „a vorbi în aroganță, a lua pe cineva peste picior” (*Papainoage*, s.n.pl. (pop.) „picioroage, tăpălige”);

- **ține-ți clanța!** sau **tacă-ți clanța!** „nu mai vorbi!, taci!”. Asocierea substantivului *clanță* cu verbul dicendi *a tăcea* trezește imaginea sensului figurat (peiorativ și familiar) al cuvântului *clanță* „gură” <

- **a vorbi în ponturi** „a da să se înțeleagă, a sugera, a vorbi în pilde” (*Pont*, pl. ponturi, s.n. (fam.) = aluzie răutăcioasă, ironie, împunsătură);

- **a vorbi în tâlcuri** „a vorbi figurat, alegoric” (*Tâlc* (pop.) „înțeles, sens, rost, semnificație”).

Vorbind despre apartenența unor cuvinte din expresii la vocabularul familiar, colocvial, observăm că valoarea figurată a acestora, cunoscută în exprimarea familiară și populară, contribuie la formarea sensului lexical al întregului și totodată influențează substanțial expresivitatea și coloritul unităților fixe.

Tot aici putem înscrie și expresiile verbale care reflectă ocupațiile, îndeletnicirile și profesiile caracteristice poporului nostru. Înregistrăm un număr substanțial de expresii în componența cărora sunt incluși termeni ce țin de diferite ocupații și meserii, care, la rândul lor, sunt utilizați cu sens propriu sau figurat. St. Dumistrăcel include multe dintre aceste expresii în în categoria „expresiilor din terminologia industriei casnice” [4].

De obicei, suportul lexical al expresiei este explicat prin termenul care aparține terminologiei în cauză. Și aici merită a fi menționate expresiile verbale cu elemente metaforice izvorâte din diferite terminologii profesionale, evocând mediul rural: țesutul torsul, pescuitul, morăritul, agricultura, albinăritul: *a depăna*, *a îndruga*, *furcă*, *grapă*, *meliță*, *refec*, *tighel* etc.

Accepțiunea figurată a termenilor în discuție a luat naștere în vorbirea celor ce foloseau curent uneltele sau cunoșteau îndeaproape realitățile denumite:

- **a avea stupit la furcă** „a avea ușurință la vorbă, a vorbi cu multă plăcere”;

- **a îndruga (la) verzi și uscate** „a înșira, a spune fleacuri”;

- **a lua (pe cineva) la refec sau a trage (cuiva) un tighel (un refec)** „a dojeni pe cineva, a muștra pe cineva cu asprime”;

- **a-i umbla (ori a-i merge, a-i toca) gura ca o moară stricată** „a vorbi repede și fără întrerupere, a flecări”;

- **a fi cu limba (fagure) de miere** „a vorbi cu pricepere, prietenos, amabil”.

Și argotismele s-au strecurat printre elementele componente ale expresiilor verbale. Fapt este că nu totdeauna reușim să facem deosebirea dintre un element argotic și unul familiar, colocvial, datorită pierderii caracterului criptologic al lexemelor. Aducem drept exemple câteva expresii: **a lua pe cineva la mișto** „a-și bate joc de cineva, a-l ironiza” (< țig. *mișto* „(foarte) frumos”), **a da cu sictir** „a sictiri” (< tc. *sictir*; a sictiri „a alunga pe cineva (înjurându-l); a înjura pe cineva”).

Așadar, ajunși la finalul acestei sumare prezentări, putem susține cu deplină îndreptățire că termenii analizați din expresiile de mai sus – elemente ale limbajului familiar și popular: arhaisme, regionalisme, argotisme – contribuie la culoarea stilistică a expresiei și la „codificarea” lexicală (într-o măsură mai mare sau mai mică) a întregului.

Bibliografie

1. DEX online.
  2. Dimitrescu, Fl., *Locuțiunile verbale în limba română*, Ed. Academiei, București, 1958.
  3. *Dicționar de expresii și locuțiuni românești*, Mydo-Center, 1997.
  4. Dumistrăcel, S., *Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1971.
- Plotnicov, B., *Frazeologhija, în Obscee yazykoznanije*, pod red. A.E.Supruna, Izdatelstvo Universiteta, Minsc, 1993